

РОЗДІЛ 7. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДОКУМЕНТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
ПРО ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ У ВИРІШЕННІ
ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ ІЗ БАНКАМИTHE LEGAL ANALYSIS OF ACCOUNTING DOCUMENTS
ABOUT FOREIGN EXCHANGE TRANSACTIONS OF ENTERPRISES
IN THE SOLUTION BUSINESS DISPUTES WITH BANKS

УДК 657.6+346.9

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.58-39>**Дутчак Р.Р.**к.е.н., старший викладач кафедри
обліку та оподаткування
Державний університет економіки
і технологій**Дутчак В.Ф.**к.ю.н., асистент кафедри правового
регулювання економіки
Державний університет економіки
і технологій**Dutchak Ruslan**State University of Economics
and Technology**Dutchak Vira**State University of Economics
and Technology

Стаття присвячена проблемі блокування банками валютних операцій підприємств національної економіки. Проведено аналіз законодавства України про обмеження валютних операцій підприємств. Розкрито суть конфлікту між підприємствами і банками з приводу блокування валютних операцій на користь контрагента-нерезидента. Визначено проблемні зони механізму застосування законодавства у сфері здійснення банками фінансового моніторингу. Встановлено загрозу фінансових втрат підприємств від незаконного блокування банками валютних операцій. Досліджено бухгалтерське документування валютних операцій та підтверджуючі документи про фактичну діяльність контрагента (нерезидента) як основних доказів у вирішенні господарських спорів підприємств із банками. Запропоновано пакет документів, правові наслідки якого дають змогу обґрунтовано довести реальність валютної операції та спростувати ознаки ризикової діяльності іноземного контрагента (нерезидента).

Ключові слова: валютна операція, індикатор ризику, фінансовий моніторинг, правовий аналіз, бухгалтерські документи, господарський спір.

Стаття посвящена проблеме блокировки банками валютных операций предпри-

ятий национальной экономики. Проведен анализ законодательства Украины об ограничении валютных операций предприятий. Рассмотрена суть конфликта между предприятиями и банками по поводу блокирования валютных операций в пользу контрагента-нерезидента. Определены проблемные зоны механизма применения законодательства в сфере осуществления банками финансового мониторинга. Установлена угроза финансовых потерь предприятий от незаконного блокирования банками валютных операций. Исследовано бухгалтерское документирование валютных операций и подтверждающие документы о фактической деятельности контрагента-нерезидента как основных доказательств в решении хозяйственных споров предприятий с банками. Предложен пакет документов, которые юридически позволяют обоснованно доказать реальность валютной операции и опровергнуть признаки рисковости деятельности иностранного контрагента (нерезидентов).

Ключевые слова: валютная операция, индикатор риска, финансовый мониторинг, правовой анализ, бухгалтерские документы, хозяйственный спор.

The article is devoted to the problem of blocking of foreign exchange transactions by banks of enterprises of the national economy of Ukraine. The analysis of normative-legal acts of Ukraine concerning restrictions of currency operations for the enterprises is carrying out. The article reveals in detail the essence of the conflict between enterprises and banks over the blocking of foreign exchange transactions for the counterparty-non-resident at the operational level. Problem areas of the mechanism of application of the national legislation in the field of implementation by banks of financial monitoring for the enterprises are defining. Three main risk indicators for foreign exchange transactions, which are systematically using by banks for a reasonable refusal to conduct them, are considering, namely: – terms of payment for a foreign exchange transaction provide for the use of legal entities (shell companies), which have the characteristics defined in the recommendations of the Group for the Development of Financial Measures to Combat Money Laundering (FATF) (including the presence of non-transparent ownership structure); – participants in foreign exchange transactions have registration, place of residence or location in the states (territories) included in the list of risky states (territories) formed by the authorized institution; – fulfillment of obligations under import agreements (contracts) to make payments for products actually delivered to the territory of Ukraine on customs declarations, which were processed before January 1 of the calendar year preceding the moment of the foreign exchange transaction or the intention to conduct the foreign exchange transaction. The threat of financial losses of enterprises from illegal blocking of foreign exchange transactions by banks in favor of counterparties (non-residents) has been establishing. The accounting documentation of foreign exchange transactions (content and form) and supporting documents on the actual activities of the counterparty (non-resident) as the main evidence in resolving business disputes between enterprises and banks are studied. A package of documents is proposed, the legal consequences of which allow substantiating the reality of a foreign exchange transaction and refuting the signs of risky activity of a foreign counterparty (non-resident).

Key words: the currency transaction, the risk indicator, the financial monitoring, legal analysis, accounting documents, the economic dispute.

Постановка проблеми. Перспективним напрямом розвитку сучасної фінансово-економічної системи України в глобальній економіці є посилення міжнародних відносин між національними суб'єктами господарювання (резидентами) та відповідними суб'єктами інших країн (нерезиденти). Збільшення обсягу товарних та валютних операцій між вказаними суб'єктами, шляхом екс-

порту або імпорту дасть змогу запуснути додаткові економічні процеси в національній економіці та пришвидшить рух валюти у фінансовій системі України. Проте головною перешкодою реалізації наміченої перспективи є часті конфлікти, які почали виникати між підприємствами та банками з приводу здійснення валютних операцій. Суть цих конфліктів полягає в тому, що підприємства не

можуть здійснити валютні перекази зі своїх поточних рахунків на рахунки контрагента-нерезидента через те, що банки підозрюють зазначені операції як ризикову діяльність. Часто банки необґрунтовано надають такі висновки, які здебільшого базуються на суб'єктивних оцінках працівників банків та нечіткому формулюванню норм законодавства України у банківській сфері. Як наслідок, такі спори переходять до господарського суду, і вже рішення суду залежить від обґрунтованості правової позиції та належності доказів, яку забезпечують бухгалтерський облік підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема блокування банками валютних операцій підприємств в національній економіці України частково досліджувалася в наукових працях таких авторів, як: А.Г. Бухтіарова [1], Г.В. Дідківська [2], Т.П. Лучникова [3], В.Г. Першин [4], О.С. Портненко [5], Ю.О. Романченко [6], О.С. Шевчик [7] та інші. Вказані науковці досліджували цю проблему за такими питаннями, як: фінансовий моніторинг як інструмент детінізації банківської системи; фінансовий моніторинг як інструмент запобігання легалізації злочинних доходів; первинний фінансовий моніторинг при розслідуванні злочинів у кредитно-фінансовій сфері органами, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства; сутність і визначення проблеми фінансового моніторингу в банках України; валютні операції як основа валютного ринку; валютні операції як об'єкт валютного контролю; державний фінансовий моніторинг та інші. Відповідно до наведених досліджень порушеної теми, невирішеною частиною загальної проблеми залишається необґрунтоване (незаконне) блокування банками валютних операцій підприємств та способи її вирішення в господарських спорах.

Постановка завдання. Метою цієї статті є проведення аналізу законодавства України про обмеження валютних операцій між підприємствами-резидентами та їхніми зарубіжними контрагентами-нерезидентами, визначення фінансових втрат від блокування валютних операцій, дослідження бухгалтерського документування валютних операцій і підтверджувальних документів про фактичну діяльність контрагента-нерезидента як основних доказів у вирішенні господарських спорів підприємств із банками та розроблення практичних пропозицій для захисту фінансових інтересів підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конфлікт між банком і підприємством традиційно розпочинається в ситуації, коли підприємству на виконання зобов'язань по міжнародному договору потрібно перерахувати своєму контрагенту-нерезиденту певну суму валюти за отриманий товар, роботи чи послуги. Для цього підприємство звертається до установи банку, яка обслуговує його рахунок, та ініціює купівлю і проведення валютної

операції. У свою чергу банк просить підприємство надати оригінали (або копії) документів, які підтверджують необхідність здійснення згаданої валютної операції, а саме: договір, специфікацію, інвойс та інше. Також банк просить заповнити за валютною операцією анкету аналізу документів про фінансові операції та їх учасників. Після подачі підприємством наведеного пакету документів валютний відділ та відділ комплаєнсу банку проводять вивчення отриманих документів, за результатом якого роблять висновок, надавати згоду для придбання та переведення валюти нерезиденту чи ні. Якщо у банку виникають запитання, то він вистребує додаткові документи. Тільки після отримання згоди від двох відділів банку підприємство через систему «Клієнт-Банк» технічно може відправити заявку на купівлю валюти. Після проведення заявки на купівлю (списання гривневої суми на купівлю валюти та отримання її на валютному рахунку) підприємство може сформулювати валютне платіжне доручення на потрібну суму, яке банк проводить згідно зі вказаними реквізитами платежу.

Як правило, конфлікт між банком та підприємством з приводу блокування валютних платежів на користь нерезидента відбувається на моменті ініціювання валютної операції за дорученням підприємства шляхом незаконної відмови в купівлі потрібної суми валюти та позбавлення технічної можливості сформулювати відповідну заявку на купівлю валюти та валютне платіжне доручення у програмі «Клієнт-Банк». Особливістю такої відмови є те, що вона надається працівникам підприємства в усній формі щодо невідповідності вимогам чинного валютного законодавства та відсутності підстав для проведення валютної операції.

Традиційно банк не наводить формального документа про отримані результати проведеного аналізу. Також банк не розкриває зміст проведеного аналізу наданого підприємством пакету документів: який метод аналізу застосовувався; які частини цілого масиву даних розглядалися; які встановлено зв'язки, а які зв'язки відсутні тощо. Головне – в такій відповіді відсутня інформація про конкретні норми чинного валютного законодавства, яким суперечить наведена інформація в документах підприємства. Також відсутній опис підстав, яких не вистачило, на думку банку, для проведення валютної операції. Фактично банк ігнорує письмову форму відповіді, через те що немає порушень валютного законодавства і підстав для проведення валютної операції. Банк використовує усну форму відповіді з поверхневим загальним формулюванням відмови, щоб уникнути письмового доказу необґрунтованого блокування валютної операції підприємства.

На наступному етапі розвитку вказаного конфлікту підприємство традиційно звертається до банку в письмовій формі (лист або претензія) з

клопотанням надати технічну можливість придбати валюту та її перевести контрагенту-нерезиденту. У відповідях (листах) банк переважно констатує, що фінансові операції, які цікавлять підприємство, мають ознаки ризикової діяльності. Проте обґрунтування та переліку таких ознак банк може і не наводити. При таких відповідях банк посиляється на Постанову НБУ «Положення про порядок здійснення уповноваженими установами аналізу та перевірки документів про валютні операції» № 8 від 02.01.2019 р. (далі – Положення № 8) [8].

Одним із поширених тверджень у відповіді банку на претензію підприємства по валютній операції є те, що:

1) між банком та підприємством не існувало договірних правовідносин саме в частині виникнення зобов'язання банку щодо здійснення валютної операції шляхом перерахування коштів на користь контрагента-нерезидента;

2) підприємство не надало до банку ані заяви на придбання валюти, ані валютного платіжного доручення по договору поставки, що повністю виключає виникнення будь-яких зобов'язань з боку банку стосовно придбання валюти.

Щодо існування договірних правовідносин між підприємством та банком, то договір банківського рахунку з типовими положеннями укладається банком із кожним клієнтом (підприємством). Відповідно до типових умов такого договору, банк відкриває поточний рахунок підприємству в національній або іноземній валюті та здійснює розрахунково-касове обслуговування цього рахунку. Згідно із типовими умовами договору, банк зобов'язаний своєчасно здійснювати розрахункові операції відповідно до вимог чинного законодавства України та нормативно-правових актів НБУ.

Щодо відсутності подачі заяви на придбання валюти та платіжного доручення по договору з нерезидентом. Відповідно до п. 2.1 «Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів і змін до деяких нормативно-правових актів НБУ» № 216 від 28.07.2008 р. (далі – Положення № 216), платник для здійснення операції з переказу коштів в іноземній валюті з рахунку подає до уповноваженого банку платіжне доручення в іноземній валюті [9].

Пунктом 3.5 Положення № 216 визначено, що уповноважений банк здійснює переказ коштів в іноземній валюті з рахунків платника в межах залишків коштів в іноземній валюті на цих рахунках на початок операційного дня.

У разі, коли залишок коштів підприємства на його поточному рахунку в іноземній валюті на початок операційного дня є недостатнім для здійснення платежу на користь контрагента-нерезидента, підприємство зобов'язане провести закупівлю потрібної суми іноземної валюти.

Згідно із п. 7 «Положення про здійснення операцій із валютними цінностями» № 2 від 02.01.2019 р. (далі – Положення № 2), суб'єкт валютних операцій (клієнт) для здійснення валютних операцій із купівлі іноземної валюти подає до банку заяву на купівлю іноземної валюти. Заява подається в довільній формі. Реквізити заяви визначаються в договорі банківського рахунку або іншому договорі, укладеному між банком і клієнтом [10].

З метою забезпечення потрібної суми іноземної валюти на поточному рахунку підприємства бухгалтер підприємства ініціює операцію із купівлі потрібної суми валюти шляхом подачі в банк копії договору з нерезидентом та заповненої по валютній операції «Анкети аналізу документів про фінансові операції та їх учасників». Проте після розгляду наданих документів валютним відділом банку він може необґрунтовано відмовити у проведенні валютної операції з купівлі потрібної суми валют.

Головним нормативним документом НБУ, який використовують банки для відмови у проведенні валютних операцій нерезиденту, є Положення № 8. Відповідно до п. 3 цього Положення, уповноважена установа зобов'язана забезпечити всебічний аналіз та перевірку документів (інформації) про валютні операції, якщо подання відповідних документів (інформації) передбачено законодавством України, які є підставою для купівлі іноземної валюти з метою здійснення переказів коштів за межі України, на поточні рахунки нерезидентів.

Уповноважена установа здійснює первинний аналіз документів (інформації) про валютні операції, на які розповсюджуються вимоги цього Положення, до моменту проведення валютної операції з метою виявлення сумнівної валютної операції. Виявлення сумнівної валютної операції може здійснюватися шляхом установлення наявності індикатора. За однією валютною операцією може бути встановлено декілька індикаторів (п. 6 Положення № 8).

Згідно із ч. 5 п. 2 Положення № 8, сумнівна валютна операція – це валютна операція, характер або наслідки проведення якої дають підстави вважати, що вона може бути пов'язана з уникненням або невиконанням вимог та обмежень, передбачених законодавством України.

Уповноважена установа в разі установлення індикатора здійснює додатковий аналіз документів (інформації) про валютні операції з метою підтвердження або спростування належності валютної операції до сумнівної.

Банк має право здійснювати додатковий аналіз за договором, контрактом, угодою, іншим документом, що застосовується в міжнародній практиці та може вважатися договором, згідно з яким здійснюється валютна операція (п. 8 Положення № 8). Відповідно, банки додатково розробляють програми фінансового моніторингу, які затверджуються рішенням їх правління. Такі програми

можуть містити спеціальні алгоритми визначення ризиковості діяльності клієнта (підприємства), а також виявлення ознак фіктивності чи сумнівності фінансових операцій, які вони здійснюють. Ці алгоритми застосовуються уповноваженими співробітниками банку для проведення поглибленого аналізу клієнта (підприємства) та його валютних операцій у разі виявлення певних ознак їх ризиковості, які перелічені у Положенні № 8.

Проте банк не демонструє порядок роботи таких алгоритмів, методологію та методику аналізу за вказаними алгоритмами, їх математичну точність, повноту охоплення та законність. Банк не наводить жодних даних проведеного аналізу у формі звітів з аналітичними показниками, що вказує на необґрунтованість та недійсність висновків банку про валютну операцію підприємства.

У разі відмови підприємствам у здійсненні валютних операцій банки можуть використовувати 23 індикатори, згідно з Положенням № 8. Найбільш типовими індикаторами, які банки використовують для зазначеної відмови, є:

1) індикатор № 41 «Умови розрахунку за валютною операцією передбачають використання юридичних осіб (компаній-оболонки), які мають ознаки, визначені в рекомендаціях Групи з розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)».

Згідно із пп. 21 п. 5 Постанови Правління НБУ «Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» № 65 від 19.05.2020 р., «компанія-оболонка – це юридична особа, траст або інше подібне правове утворення, щодо якої (якого) в банку є обґрунтовані підозри, що її діяльність може бути фіктивною» [11].

Статтею 234 Цивільного кодексу України № 435-IV від 16.01.2003 р. (далі – ЦКУ) зазначено, що фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які зумовлювалися цим правочином. Фіктивний правочин визнається судом недійсним [12].

Відповідно, підтвердженням фактичної господарської діяльності контрагента-нерезидента в країні реєстрації є: знаходження за юридичним адресом, наявність офісних приміщень, місця зберігання (складські приміщення), перевезення (міжнародна логістика), адміністративний та технічний персонал, законне право (дозвільні документи та ліцензії) на торгівлю відповідними товарами, відповідність виду його діяльності, профільність господарських операцій та інше. Для документального підтвердження реальності контрагента-нерезидента підприємство вимушено робити запит до нього, щоб останній надав актуальні документи щодо законності його діяльності. Залежно від законодавства країни реєстрації контрагента-нерезидента до таких документів можуть належати: сертифікат юридичної особи з державного реєстру

країни; свідоцтво про підтвердження повноважень, у якому міститься інформація про дійсність існування такої компанії, її добру репутацію та належний правовий статус, про діючий склад посадових осіб компанії, про її місце розташування; протокол засідання ради директорів контрагента-нерезидента щодо випуску нового сертифікату акцій; реєстр випуску акцій контрагента-нерезидента.

Додатковим підтвердженням фактичної господарської діяльності контрагента-нерезидента в країні реєстрації є реальні господарські операції з постачання товарів визначеної номенклатури на користь підприємства та виникнення кредиторської заборгованості перед нерезидентом, згідно з договором поставки. Підтвердженням такого факту є такі бухгалтерські документи:

– вантажно-митна декларація – підтвердження факту придбання підприємством товару від нерезидента та перетину ним кордону України;
– акт звірки взаєморозрахунків – підтвердження розрахунку заборгованості підприємства перед нерезидентом за конкретним договором поставки.

Тому припущення банків про те, що контрагент-нерезидент – це «компанія-оболонка – юридична особа – нерезидент, яка не здійснює фактичної господарської діяльності в країні реєстрації» здебільшого є неправильним. Підприємство на підставі належних доказів (бухгалтерських документів) обґрунтовано може доводити, що контрагент-нерезидент є юридичною особою, яка здійснює законну фактичну господарську діяльність у країні реєстрації.

2) індикатор № 42 «Учасники валютних операцій мають реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державах (на території), що включені до сформованого уповноваженою установою списку ризикових держав». Під час встановлення банками такого індикатора вони керуються тільки формальною ознакою – «контрагент-нерезидент за договором поставки має реєстрацію в країні з офшорним статусом». Наприклад: Андорра, Гібралтар, Кайманові Острови, Монако, Панама та інші.

Відповідно до абз. 7 ст. 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. [13], одним із фундаментальних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності є принцип «превалювання сутності над формою», який вказує на те, що операції обліковуються відповідно до їхньої сутності, а не лише виходячи з юридичної форми. Тому вважати контрагента-нерезидента сумнівним і блокувати на його користь валютну операцію тільки через те, що він є зареєстрований в країні з офшорною зоною – необґрунтовано і неправильно.

3) індикатор № 51 «Виконання зобов'язань за імпорнтними договорами щодо здійснення розрахунків за фактично поставлену продукцію на територію України за митними деклараціями,

оформлення яких було проведено до 01 січня календарного року, який передує моменту здійснення валютної операції».

Під час подачі банку «Анкету аналізу документів про фінансові операції та їх учасників», підприємство в рядку 15 цієї анкети наводить вичерпну інформацію про всі вантажно-митні декларації за договором поставки з контрагентом-нерезидентом. Електронний варіант усіх вантажно-митних декларацій у єдиному пакеті документів разом із «Анкетою аналізу документів про фінансові операції та їх учасників», оборотно-сальдовою відомістю по рахунку 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» та іншими документами про валютну операцію надаються менеджеру банку. Тому встановлювати цей індикатор через формальну відсутність оплати товару за вантажно-митною декларацією з її датою до 01 січня календарного року є проявом упередженого ставлення менеджерів банку.

Пунктом 9 Положення № 8 передбачено, що уповноважена установа під час здійснення додаткового аналізу має право витребувати від суб'єкта валютної операції додаткові документи (інформацію), перелік яких зазначений у додатку до цього Положення, у визначених уповноваженою установою обсягах та у визначені строки. Перелік додаткових документів не є вичерпним. Уповноважена установа самостійно визначає обсяг та перелік додаткових документів. Уповноважена установа має пересвідчитися в чинності (дійсності) додаткових документів та відповідності їх оформлення вимогам законодавства України. Копії додаткових документів, включаючи перекладені українською мовою, мають бути засвідчені в установленому законодавством України порядку та можуть надаватися або в паперовому вигляді, або в електронному.

Уповноважена установа під час здійснення додаткового аналізу повинна оцінювати та враховувати ризики за географічним розташуванням держав (територій) реєстрації, місця проживання чи місцезнаходження учасників валютних операцій на підставі сформованого уповноваженою установою списку ризикових держав (територій) (п. 11 Положення № 8).

Відповідно до п. 13 Положення № 8, додатковий аналіз документів про валютні операції передбачає такі заходи, як: 1) установлення суті та мети валютної операції; 2) установлення відповідності суті валютної операції змісту діяльності її учасників; 3) установлення наявності економічної доцільності валютної операції; 4) установлення достатності реальних фінансових можливостей суб'єкта валютної операції; 5) вивчення інформації про учасників валютної операції; 6) установлення джерел походження коштів суб'єкта валютної операції; 7) установлення кінцевих бенефіціарних власників учасників валютної операції.

Уповноважена установа за результатами проведеного додаткового аналізу з урахуванням ужитих достатніх та адекватних заходів на виконання вимог пункту 13 цього Положення має встановити наявність або відсутність підстав вважати, що ця валютна операція є сумнівною (п. 15 Положення № 8).

За результатом проведеного аналізу банк приймає одне із двох рішень:

1) уповноважена установа здійснює валютну операцію, якщо за результатами проведеного додаткового аналізу відсутні підстави вважати, що ця валютна операція є сумнівною (п. 16 Положення № 8);

2) уповноважена установа за результатами проведеного додаткового аналізу в разі підтвердження, що сумнівна операція пов'язана з уникненням обмежень, установлених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, нормативно-правовими актами НБУ щодо запровадження заходів захисту, здійснює відповідні заходи, передбачені цими законами України та актами НБУ (п. 17 Положення № 8).

З урахуванням вищенаведених норм, між банками та підприємствами також існують договірні норми, згідно із якими банки зобов'язані своєчасно здійснювати розрахункові операції відповідно до вимог законодавства України та нормативних актів НБУ, що сукупно регламентують порядок здійснення безготівкових розрахунків в національній та іноземній валюті.

Відповідно до ст. 525 та ст. 526 ЦКУ, зобов'язання повинні виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог закону. Одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускаються.

Окремо слід зазначити про фінансові втрати підприємства від необґрунтованого блокування банком валютних операцій на користь контрагента-нерезидента. У разі тривалого (понад 3 роки) блокування валютної операції такі втрати обов'язково виникнуть після включення кредиторської заборгованості до складу доходу звітного періоду. Причиною обов'язкового виникнення таких витрат є імперативні норми бухгалтерського та податкового законодавства України: п. 5 П(с)БО 11 «Зобов'язання»: «якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду» [14]; п. 15 П(с)БО 15 «Дохід»: «доходом визнається сума зобов'язання, яке не підлягає погашенню» [15]; п. 44.2 ст. 44 Податкового кодексу України № 2755-VI від 02.12.2010 р. (далі – ПКУ) [16]: «Для об'єкта оподаткування плат-

ник податку на прибуток використовує дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності щодо доходів, витрат та фінансового результату до оподаткування»; пп. 134.1.1 п. 134.1 ст. 134 ПКУ: «Об'єктом оподаткування податку на прибуток є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування фінансового результату до оподаткування, визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, на різниці, які виникають відповідно до положень цього Кодексу».

Відповідно, вказані наслідки є суттєвими для превентивного захисту фінансових інтересів підприємства, порушення яких провокує банк.

Висновки з проведеного дослідження. Більшість випадків блокування банком валютних операцій підприємств на користь їх іноземних поставальників базується на понятті «ознаки ризикової діяльності». Де «ризик» є суб'єктивною оціночною категорією, вираженою окремою посадовою особою банку, що вказує на відсутність потрібних знань про об'єктивну дійсність підприємства, – суб'єктивне припущення. Відповідно, обвинувачення підприємств не може ґрунтуватися на припущеннях працівників банку.

З метою захисту своїх інтересів підприємства подають банку витребуваний додатковий пакет документів у повному обсязі та належно оформлений, який повинен засвідчити законність та безсумнівність валютної операції. Пропозиції таких гарантій можуть базуватися на таких доказах.

По-перше, суть валютної операції полягає в розрахунку із контрагентом за отримані товари на підставі договору поставки. Метою такої операції є придбання товару для наступного продажу або використання в межах власної господарської діяльності (згідно зі Статутом).

По-друге, підприємство здійснює валютну операцію коштами з власних джерел, які є результатом нарощення реальних фінансових можливостей за рахунок власного капіталу та доходів від господарської діяльності.

По-третє, підтвердженням реальності господарських операцій із придбання товарів від іноземного поставальника та виникнення кредиторської заборгованості в іноземній валюті перед нерезидентом є такі первинні бухгалтерські документи: 1) на придбання товарів: вантажно-митна декларація, СМР та інвойс; 2) на підтвердження розрахунку заборгованості доцільно надати акт звірки взаєморозрахунків між підприємством та іноземним поставальником за попередній звітний період; 3) на відповідність виду економічної діяльності підприємства потрібно надати довідку про КВЕД.

По-четверте, економічна доцільність валютної операції підприємства полягає у погашенні кредиторської заборгованості, уникненні штрафних

санкцій за несвоєчасний розрахунок та закритті кредиторської заборгованості перед нерезидентом в межах терміну позовної давності.

По-п'яте, для підтвердження реальності господарської діяльності нерезидента в країні реєстрації підприємству доцільно надати документи, які вказують на його законну діяльність. До таких документів можна віднести: сертифікат юридичної особи з державного реєстру іноземної держави та посвідчений Міністерством закордонних справ; свідоцтво про підтвердження повноважень; протокол засідання ради директорів нерезидента щодо випуску нового сертифікату акцій корпорації; реєстр випуску акцій компанії. Перелічені документи надаються в копії з офіційним перекладом на українську мову.

Враховуючи вищенаведене, підприємство може довести, що валютна операція є реальною, належно документально оформленою, безсумнівною і звичайною господарською операцією на виконання умов договору перед нерезидентом. Тобто підстави вважати зазначену валютну операцію сумнівною відсутні.

Перспективою подальших досліджень наведеної проблеми є створення альтернативних способів вирішення конфліктних ситуацій між підприємством і банком з приводу блокування валютних операцій для нерезидентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бухтіарова А.Г., Тетерева О.Ю. Фінансовий моніторинг як інструмент детінізації банківської системи. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2019. № 3. С. 59–65.
2. Дідківська Г.В., Чухрай Т.П. Первинний фінансовий моніторинг при розслідуванні злочинів у кредитно-фінансовій сфері органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 69. С. 100–104.
3. Лучникова Т.П., Безбожна А.О. Валютні операції як основа валютного ринку. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2017. № 14. С. 131.
4. Першин В.Г. Державний фінансовий моніторинг: загальні правові характеристики. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 70–74.
5. Портненко О.С., Новицька Н.О., Волошина-Сідей В. В. Дія Закону про фінансовий моніторинг та зміни для клієнтів банків. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2020. Вип. 32–33. С. 226–228.
6. Романченко Ю.О. Фінансовий моніторинг як інструмент запобігання легалізації злочинних доходів. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 1. С. 69–75.
7. Шевчик О.С. Валютні операції як об'єкт валютного контролю. *Форум права*. 2012. № 2. С. 763–768.
8. Положення про порядок здійснення повноваженнями установами аналізу та перевірки документів про валютні операції: Постановою Правління НБУ від 02.01.2019 р. № 8 / Національний банк України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008500-19#Text> (дата звернення: 19.10.2020).

9. Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів і змін до деяких нормативно-правових актів НБУ: Постанова Правління НБУ від 28.07.2008 р. № 216/Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0910-08#Text> (дата звернення: 19.10.2020).

10. Положення про здійснення операцій із валютними цінностями: Постанова Правління НБУ від 02.01.2019 р. № 2 / Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-19#Text> (дата звернення: 19.10.2020).

11. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління НБУ від 19.05.2020 р. № 65 / Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> (дата звернення: 19.10.2020).

12. Цивільного кодексу України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 19.10.2020).

13. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 19.10.2020).

14. П(с)БО 11 «Зобов'язання»: Наказ МФУ від 31.01.2000 р. № 20 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (дата звернення: 19.10.2020).

15. П(с)БО 15 «Дохід»: Наказ МФУ від 29.11.1999 р. № 290 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (дата звернення: 19.10.2020).

16. Податкового кодексу України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 19.10.2020).

REFERENCES:

1. Bukhtiarova A.H., Tietierieva O.Yu. (2019) Finansovyi monitoring yak instrument detinizatsii bankivskoi systemy [Financial monitoring as a tool for de-shadowing the banking system]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Seriya: Ekonomika*, no. 3, pp. 59–65.

2. Didkivska H.V., Chukhrai T.P. (2019) Pervynnyi finansovyi monitoring pry rozsliduvanni zlochyniv u kredytno-fiansovii sferi orhanamy, shcho zdiisniuiut kontrol za doderzhanniam podatkovoho zakonodavstva [Primary financial monitoring in the investigation of crimes in the credit and financial sphere by bodies supervising compliance with tax legislation]. *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*, no. 69, pp. 100–104.

3. Luchnykova T.P., Bezbozhna A.O. (2017) Valiutni operatsii yak osnova valiutnoho rynku [Currency transactions as the basis of the foreign exchange market]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka"*, no. 14, pp. 131.

4. Pershyn V.H. (2019) Derzhavnyi finansovyi monitoring: zahalni pravovi kharakterystyky [State financial

monitoring: general legal characteristics]. *Publichne pravo*, no. 2, pp. 70–74.

5. Portnenko O.S., Novytska N.O., Voloshyna-Sidei V.V. (2020) Diia Zakonu pro finansovyi monitoring ta zminy dlia kliientiv bankiv [Effect of the Law on Financial Monitoring and Changes for Bank Clients]. *Sotsialno-humanitarnyi visnyk*, vol. 32–33, pp. 226–228.

6. Romanchenko Yu.O. (2017) Finansovyi monitoring yak instrument zapobihannia lehalizatsii zlochynnykh dokhodiv [Financial monitoring as a tool to prevent money laundering]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, no. 1, pp. 69–75.

7. Shevchuk O.S. (2012) Valiutni operatsii yak ob'ekt valiutnoho kontroliu [Currency transactions as an object of currency control]. *Forum prava*, no. 2, pp. 763–768.

8. Polozhennia pro poriadok zdiisnennia upovnovazhenymy ustanovamy analizu ta perevirky dokumentiv pro valiutni operatsii: Postanovoiu Pravlinnia NBU [Regulations on the procedure for analysis and verification of documents on foreign exchange transactions by authorized institutions: Resolution of the NBU Board]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008500-19#Text> (accessed 19 October 2020).

9. Polozhennia pro poriadok vykonannia bankamy dokumentiv na perekaz, prymusove spysannia i aresht koshtiv v inozemnykh valiutakh ta bankivskykh metaliv i zmin do deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv NBU: Postanova Pravlinnia NBU [Regulations on the procedure for execution by banks of documents for transfer, forced write-off and seizure of funds in foreign currencies and bank metals and amendments to certain regulations of the NBU: Resolution of the NBU Board]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0910-08#Text> (accessed 19 October 2020).

10. Polozhennia pro zdiisnennia operatsii iz valiutnyy tsinnostiamy: Postanova Pravlinnia NBU [Regulations on currency transactions: Resolution of the NBU Board] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-19#Text> (accessed 19 October 2020).

11. Polozhennia pro zdiisnennia bankamy finansovoho monitoringhu: Postanova Pravlinnia NBU [Regulations on financial monitoring by banks: Resolution of the NBU Board]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> (accessed 19 October 2020).

12. Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy [Of the Civil Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (accessed 19 October 2020).

13. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukrai]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (accessed 19 October 2020).

14. P(s)BO 11 «Zoboviazannia»: Nakaz MFU. [N(r)A 11 «Obligation»: Order of MFU]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (accessed 19 October 2020).

15. P(s)BO 15 «Dokhid»: Nakaz MFU. [N(r)A 15 «Income»: Order of MFU]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (accessed 19 October 2020).

16. Podatkovoho kodeksu Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed 19 October 2020).